

מראה מקומות, שיעור מאת הג"ר דוד בלום שליט"א

סנהדרין יח. - בענין אם מותר לחלוק על גדול הדיינים

נקודות שנידונו בשיעור זה:

- ברש"י סנהדרין יח: מבואר דאין הדיין רשאי לסתור את דברי המופלא שבבית הדין. ולכאורא סותר רש"י בזה את דבריו לקמן (דף לג.) שכתב שאין שהקטנים "רוצים" לחלוק על גדול הדיינים, ומשמע שיכולים לחלוק אבל אין רצונם לחלוק עליו.
- בתוספות (לו.) מבואר דלא תענה על רב נאמר רק בדיני נפשות ולא בדיני ממונות - וצ"ע ליישב דבר זה על הלב, שהוא לכאורה נגד הסברא, דבדיני נפשות יש להשתדל להציל הנידון יותר מבדיני ממונות!
- האיך ניתן לומר שאסור לדיין קטן לחלוק על דברי המופלא שבבית דין משום כבוד הדיין הגדול? הא כלל הוא דבאיסורים, "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה נגד ד"!"

1. **משנה סנהדרין יח.**, וז"ל, "כהן גדול דן ודנין אותו, מעיד ומעידין אותו."

2. **גמרא שם יח:**, וז"ל, "מעיד ומעידין אותו. מעיד, והתניא (דברים כ"ב) והתעלמת פעמים שאתה מתעלם, ופעמים שאי אתה מתעלם. הא כיצד? כהן והוא בבית הקברות, זקן ואינה לפי כבודו, או שהיתה מלאכה שלו מרובה משל חברו לכך נאמר והתעלמת! אמר רב יוסף מעיד למלך. והתנן לא דן ולא דנין אותו, לא מעיד ולא מעידין אותו! אלא אמר רבי זירא מעיד לבן מלך. בן מלך הדיוט הוא! אלא מעיד בפני המלך. והא אין מושיבין מלך בסנהדרין! משום יקרא דכהן גדול אתא ויתב, מקבלי ניהלי לסהדותיה, קאי הוא ואזיל ומעייננא ליה אן בדיניה. גופא, אין מושיבין מלך בסנהדרין, ולא מלך וכהן גדול בעיבור שנה. מלך בסנהדרין דכתיב (שמות כ"ג) לא תענה על רב לא תענה על רב."

ורש"י שם ד"ה **לא תענה על רב**, וז"ל, "אינך רשאי לסתור את דברי מופלא שבדיינים, ואי אמר מלך חובה, תו לא מצי אינך למחזי ליה זכותא."

3. **משנה סנהדרין לב.**, וז"ל, "דיני ממונות, הטמאות והטהרות מתחילין מן הגדול, דיני נפשות מתחילין מן הצד."

ורש"י שם ד"ה **מן הצד**, וז"ל, "מן הקטנים, שמא יחייבנו הגדול ולא ירצו לחלוק על דבריו משום לא תענה על ריב (שמות כג) על דבריו של גדול, רב כתיב בלא יו"ד."

4. **נמוקי יוסף סנהדרין מ.** ד"ה **ותו אמרינן**, וז"ל, "וכתבו המפרשים ז"ל לאו למימרא דאסור לענות על רב, דאדרבה אסור לו לשתוק שהרי בדיני נפשות אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות שומעין לו ותלמיד היושב לפני רבו זכות לעני וחובה לעשיר אין לו לשתוק, אלא הכי אמר קרא שראוי לעסוק בענין שלא יצטרכו לענות על רב כלומר שידברו הם תחילה, ולא מפני כבודו אלא שיש לחוש שמא [לא] ירצה התלמיד לחלוק אח"כ על הרב כי יתבייש ממנו ויכניס דבריו, ומפני כך חששו לזה בדיני נפשות מתוך חומר שבהם אבל בדיני ממונות אין אנו חוששים כ"כ לפיכך אם רצו מתחילין בגדול."

5. **גמרא סנהדרין ו:**, וז"ל, "רבי יהושע בן קרחה אומר מנין לתלמיד שיושב לפני רבו וראה זכות לעני וחובה לעשיר, מניין שלא ישתוק, שנאמר לא תגורו מפני איש."

ורש"י שם ד"ה שיושב לפני רבו, וז"ל, "ובא דין לפני רבו ולא לפניו, וראה התלמיד זכות לעני וחובה לעשיר, ורבו טועה בדין, מנין שלא יחלוק כבוד לרבו וישתוק תלמוד לומר כו'."

6. תוספות סנהדרין לו. ד"ה דיני נפשות, וז"ל, "דיני נפשות מתחילין מן הצד משום לא תענה על רב, אבל בדיני ממונות לא חיישינן, ומ"מ דרך שאלה יכולין לענות ואפשר לא תענה על רב בדיני נפשות כתיב ולא בדיני ממונות, אע"ג דלנטות קאי נמי אדיני ממונות למאן דמוקי לה בריש מכילתין (דף ג:): בב"ד נוטה."

7. קהילות יעקב סנהדרין סי' י"ג - מופיע להלן בסוף הרשימה.

8. חזון איש סנהדרין סימן י"ז אות א', וז"ל,

ומיכו נראה דהא
דד"מ מתחילין מן הגדול אין כעטם ללא חכמה לן אם יסכימו
עמו נגד דעהו הם, דא"כ לעולם נגמר הדין ע"פ הגדול לבדו,
אלא ודאי כל אחד אומר דעהו אפי' נגד דעה הגדול אלא
שאין זה פגם בכבודו כל כך, ודוקא דד"מ שהעין חומר מאד
וכשאומר הגדול דעהו הוא אחר העין היותר חומר ואם סותרין
אחרו נפגע כבודו,

9. תוספות סנהדרין יח:, ד"ה מעיד, וז"ל, "דבמידי דאיסורא אין חכמה ואין תבונה לנגד ה', כדאמר גבי צורבא מרבנן פרק שבועת העדות (דף ל:), והא דאמרינן דדוחין עשה בשביל כבוד הבריות הני מילי ממונא אבל במידי דאיסורא לא כדפרישי'."

10. מדרש בראשית רבה פרשה ע' אות ח', וז"ל, "ד"א והנה באר בשדה זו סנהדרין, והנה שם שלשה עדרי צאן, אלו שלשה שורות של תלמידי חכמים שהם יושבים לפניו, כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים, שמשם היו שומעין את ההלכה, והאבן גדולה ע"פ הבאר, זה מופלא שבבית דין שהוא מסרס את ההלכה, ונאספו שמה כל העדרים אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל, וגללו את האבן, שמשם היו שומעין את ההלכה, והשיבו את האבן על פי הבאר, שהיו נושאים ונותנים בהלכה עד שמעמידים אותה על בוריה."

11. תוספות סנהדרין י: ד"ה שבעה, וז"ל, "ומן העיר לקח סריס אחד אשר הוא פקיד על אנשי המלחמה, הרי שבעים ואחד, ולמה קרא אותו סריס שיושב ומסרס בהלכה."

ושם ג: ד"ה רבי יהודה, וז"ל, "והא דאמר רבי יהודה בפרק החליל (סוכה דף נא: ושם) גבי אלכסנדריא של מצרים שהיו בה ע"א קתדראות של זהב כנגד ע"א זקנים של סנהדרי גדולה, היינו משום דמשה על גביהו וכן בכל סנהדרי גדולה היה שם מופלא שבב"ד שלא היה מן החשבון."

אגדה - בענין תפקיד המלך בישראל

12. רמב"ם בפירוש המשנה ריש פרק ב' דסנהדרין, וז"ל, "כהן גדול דן ודנין אותו מעיד ומעידין כו'. מה שאמר מעיד אינו בכל עדות שיזדמן, אלא בעדות שיהיה מיוחדת במלך בלבד לגודל מעלתו כל בני אדם מעיינין בו ולא יניח בעבור זה."

13. גמרא סנהדרין כ: , וז"ל, "תניא, רבי אליעזר אומר זקנים שבדור כהוגן שאלו, שנאמר (שמואל א' ח') תנה לנו מלך לשפטנו, אבל עמי הארץ שבהן קלקלו, שנאמר (שמואל א' ח') והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו."

ורש"י שם ד"ה עמי הארץ, וז"ל, "דאילו זקנים שאלוהו לשופטם ולרדות הסרבנים שבהם, אבל עמי הארץ תלו עליו מלחמותיהם שאמרו ויצא בראשינו ונלחם את מלחמתנו."

14. חידושי הר"ן סנהדרין יח: ד"ה בן מלך, וז"ל, "והא אין מושיבין מלך בסנהדרין. כלומר שאין ראוי שישב המלך עם הסנהדרין כשדנין איזה דין מנפשות אע"פ שאינו ממנין הסנהדרין, דאלו ממנין הסנהדרין הא תנן מלך לא דן ולא דנין אותו, ואפילו במלכי בית דוד דדן ודנין אותו אין מושיבין אותו בסנהדרין היכא שלא יהיו מן המנין דהא טעמא דמילתא מפרשינן משום לא תענה על ריב כלומר שאם יאמר המלך דעתו לא יוכלו לחלק עליו הסנהדרין, אבל היכא שהמלך הוא ממנין הסנהדרין כגון מלכי בית דוד ודאי הוא יודע שבדיני נפשות מתחילין מן הצד והוא לא יגלה דעתו עד שיאמרו כולן וזהו כבודו כי כך הוא הדין, אבל כשאינו מן המנין פעמים ירצה לחלוק עם אחד מן הסנהדרין ואיכא משום לא תענה על ריב. ומתוך משום יקרא דכהן אתי ויתיב וכו'. כלומר שלא ישב עם המלך אלא בקבלת העדות בלבד לא כשהם נושאים ונותנים בדין, שכל החשש אינו אלא בשעת משא ומתן כדכתיבנא."

15. רמב"ן על התורה בראשית פרק מ"ט פסוק ח', וז"ל, "לא יסור שבט מיהודה. אין ענינו שלא יסור לעולם, כי כתוב (דברים כח לו) יולך ה' אותך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבותיך, והנה הם ומלכם בגולה, אין להם עוד מלך ושרים. וימים רבים אין מלך בישראל. והנביא לא יבטיח את ישראל שלא ילכו בשבי בשום ענין בעבור שימלוך עליהם יהודה. אבל ענינו שלא יסור שבט מיהודה אל אחד מאחיו, כי מלכות ישראל המושל עליהם ממנו יהיה, ולא ימשול אחד מאחיו עליו... ואמר לא יסור, לרמוז כי ימלוך שבט אחר על ישראל, אבל מעת שיחל להיות ליהודה שבט מלכות לא יסור ממנו אל שבט אחר. וזהו שנאמר (שם ב יג ה) כי ה' אלהי ישראל נתן ממלכה לדוד על ישראל לעולם לו ולבניו... וכאשר האריכו ישראל להמליך עליהם משאר השבטים מלך אחר מלך ולא היו חוזרים אל מלכות יהודה עברו על צוואת הזקן ונענשו בהם, וכמו שאמר הושע (ח ד) הם המליכו ולא ממני. וזה היה עונש החשמונאים שמלכו בבית שני, כי היו חסידי עליון, ואלמלא הם נשתכחו התורה והמצות מישראל, ואף על פי כן נענשו עונש גדול, כי ארבעת בני חשמונאי הזקן החסידים המולכים זה אחר זה עם כל גבורתם והצלחתם נפלו ביד אויביהם בחרב. והגיע העונש בסוף למה שאמרו רז"ל (ב"ב ג ב) כל מאן דאמר מבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא, שנכרתו כלם בעון הזה. ואף על פי שהיה בזרע שמעון עונש מן הצדוקים, אבל כל זרע מתתיה חשמונאי הצדיק לא עברו אלא בעבור זה שמלכו ולא היו מזרע יהודה ומבית דוד, והסירו השבט והמחוקק לגמרי, והיה עונשם מדה כנגד מדה, שהמשיל הקדוש ברוך הוא עליהם את עבדיהם והם הכריתום."

16. דרשות הר"ן דרוש ז', וז"ל, "ואין ממלכי חשמונאי על זה קושיא כלל, כי לא יבטיחו הכתוב ליהודה רק כל ימי היות הממשלה לישראל מצד עצמם לא תכרת משבט יהודה, והממשלה לעולם תהיה בשבטו כל זמן שתהיה בישראל, אבל לא הבטיח שלא יתמנה אדם בשררה מן השררות אם אינו משבט יהודה, והמלכים אשר מלכו בבית שני לא היתה מלכותם מצד עצמם כלל, אבל הם כפקידים למלך פרס ורומי גם לזולתם מן המלכים."

7. קהילות יעקב סנהדרין סי' י"ג

אולם צה"ד דצד"מ מתחילין מן הגדול ולא חיישינן לנ"ח ע"ר ביארו התוס' לקמן דל"ו ח' ד"ה ד"ג צ"י אופנים, ח' דצחמת גם צד"מ איכא איסורא דל"ח על רצ חלא דלא איכפת לן בזה ששאר הדיונין לא יוכלו לענות, עוד פירשו דאיסורא דל"ח על רצ לא נאמר צד"מ חלא צד"ג, וצד"מ צחמת מותר לענות שלא כדעת הרב, וצנמוק"י ס"פ חד"מ צשס הרא"ש ז"ל כתב ג"כ הכי דצד"מ ליכא משום לא תענה על רצ, ולפ"ז הדק"ל דמאי פרכינן וכה"ל אין מושיבין מלך צסנהדרין משום ל"ח ע"ר וכה"ל כל הסוגיא מיירי צד"מ כמש"כ התוס' וצד"מ ליכא כלל דינא דל"ח ע"ר לשיטת ז.

ונלענ"ד בזה צעכ"י דצחמת מש"כ התוספות דצד"ג חסור לענות ע"ר [אפילו לזכות] וצד"מ מותר תמוה מאוד לכאורה דאיכא מסתברא דצד"ג משום ושפטו והגילו ראוי יותר לחשוש לענות הדין ולהתיר לחלוק ע"ר מצד"מ, וכמוצן. ונראה טעם נכון לזה דצד"ג חא ח"א להרב לגמור הדין בלא רוצ סנהדרין, וח"כ מי שדעתו שלא כדעת הרב סגי צמה שיסתלק מן הדין ויאמר איני יודע וממילא לא ילא משפט מעוקל [ואי משום שיוסיפו הדיונים ואולי הם יסכימו לדעת הרב חלא אז יכה צחמת צ"ד כשר ואין אחריות הדין על דיון זה שהוא שלא כדעת הרב] ומש"כ אין לו לחלוק צהדיא על דעת הרב, אבל צד"מ דקיי"ל יחיד מומחה דן יחידי ואם זה החולק יסלק מהדין יכול הרב לגמור הדין צעלמו שפיר מותר לשאר הדיונים להודיע דעתם שאינו כדעת הרב למען לא ילא משפט שאינו נכון לפי דעתם, כנלענ"ד נכון צעכ"י.